

датских экспертов «Контроль качества в образовании», - Пермь, 1996. - С.3-24.

11. Пугачова М.В. Статистичний моніторинг ділової активності підприємств: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.В. Пугачова, Н.О. Парфенцева, О.В. Гончар; Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ТОВ "Видавничо-поліграфічний дім "Формат", 2011. – 468 с.
12. План заходів з виконання завдань, передбачених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" (537-16). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=653-2007-%F0>
13. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» на 2007-2015 роки. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>
14. Ершова О.Л. Інформаційне суспільство як об'єкт статистичних досліджень у світі. К.: Науковий вісник НАСОА, 2011, вип.1. – с. 14-19.

УДК 519.21:681.142 **Л.А. Тимашова, Т.М. Семесенко**

Проблеми розвитку фінансової системи підприємств середнього та малого бізнесу

Розглянуто фінансові проблеми функціонування малих і середніх підприємств, викладені шляхи їх вирішення на основі перспективних інформаційних технологій.

Ключові слова – інформаційні технології, фінансове управління, віртуальне підприємство, управління підприємством, ризики.

Considered the problem of the functioning of financial small and medium enterprises, presented their solutions based on advanced information technologies.

Key words – information technology, financial management, virtual enterprise, business management, risk.

Актуальність. Однією з головних проблем економічного розвитку держави є нерозвиненість, нестабільність та недосконалість фінансової системи. На теперішній час в Україні фінансово-економічна ситуація є складною і неоднозначною. Особливо це стосується малих та середніх підприємств, як значної ланки в управлінні державою, для яких проблема пошуку шляхів стабілізації, забезпечення конкурентоспроможності, платоспроможності, фінансової стійкості і прибутковості залишається конче актуальною.

Малі підприємства – це сукупність незалежних дрібних і середніх підприємств, які виступають як економічні суб'єкти ринку. Зрозуміло, що такі підприємства не входять до складу монополістичних об'єднань і у господарському відношенні до них займають підпорядковане або залежне становище. Як правило, найбільш загальними критеріальними показниками, на основі яких суб'єкти господарської діяльності відносяться до суб'єктів малого підприємництва, є чисельність персоналу), розмір статутного капіталу, величина активів, об'єм обороту (прибутку, доходу), середня чисельність зайнятих на підприємстві працівників, щорічний оборот, одержаний підприємством, як правило, за рік, і величина активів. Незважаючи на це, малий та середній бізнес має великий потенціал для оптимізації шляхів розвитку економіки і суспільства в цілому. Розвиток малого та середнього бізнесу створює передумови для прискореного економічного зростання, сприяє диверсифікації та насиченню місцевих ринків, дозволяючи разом з тим компенсувати витрати ринкової економіки (безробіття,

кон'юнктурні коливання, кризові явища). Тому вирішення проблем ефективного розвитку фінансової системи, яка б допомогла підприємству стати прибутковим та конкурентноздатним є актуальною та пріоритетною задачею.

Метою фінансового управління є своєчасне забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності його фінансової діяльності. Об'єктом управління фінансами є фінансові відносини у сфері грошового обігу, фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках фінансово-господарської роботи підприємства. Суб'єктом управління фінансами підприємств є керівний та фінансовий апарат системи органів управління на підприємстві. У практичному плані управління фінансами підприємств – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів. Потреба формування фінансової стратегії є важливою складовою успішного функціонування будь-якого підприємства незалежно від розміру, організаційно-правової форми та виду діяльності.

Головна мета аналізу фінансового стану підприємства малого бізнесу – своєчасно виявляти і усувати недоліки у фінансовій діяльності, знаходити резерви поліпшення фінансового стану організації. Для характеристики фінансового стану використовують відносні та абсолютні показники. В умовах високої інфляції використовувати для аналізу абсолютні показники важко, тому провідну роль в аналізі фінансового стану підприємства відіграють відносні показники. Практика фінансового аналізу вже виробила методику аналізу фінансових звітів. Можна виділити п'ять основних напрямків аналізу:

– горизонтальний аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;

– вертикальний аналіз – визначення структури фінансових показників (питомі значення кожного показника в сумі);

– трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення основної тенденції динаміки зміни показника;

– аналіз відносних показників (фінансових коефіцієнтів) – розрахунок числових відносин у різних формах звітності, визначення взаємозв'язків показників.

– факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник.

Аналіз фінансового стану організації на етапі аналізу фінансових звітів починається з читання бухгалтерського балансу. При цьому виявляються найважливіші характеристики:

– загальна вартість майна;

– вартість іммобілізованих та мобільних засобів;

– величина власних і позикових коштів організації.

Таким чином аналіз фінансового стану можна розділити на кілька етапів:

– аналіз складу, структури та динаміки майна;

– аналіз складу, структури і динаміки джерел формування майна підприємства;

– аналіз фінансової стійкості;

– аналіз фінансової незалежності та маневреності;

– аналіз ліквідності;

– аналіз оборотності оборотного капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Чимало досліджень присвячено темі фінансової стратегії й управлінню та їх реалізації на прикладах певних суб'єктів господарювання. Над питаннями сутності, принципів

формування і практичної реалізації фінансових стратегій працювало багато фахівців [1–8]. В них приділяється увага питанням розгляду проблем та найбільш знайомим методам управління фінансами, розглядаються найбільш типові ситуації, з якими можуть щоденно стикаються бізнес-аналітики під час пошуку шляхів ефективних рішень. Часто в зарубіжній та вітчизняній літературі, в діях незалежних консультантів, на представницьких конференціях і семінарах формується ілюзія про те, що нові програмні системи, які з'явилися останнім часом на вітчизняному ринку, здатні вирішити всі управлінські фінансові проблеми. На жаль, цих доробок недостатньо і тому необхідна сучасна надійна база у вигляді ефективних інформаційних технологій і відповідних комп'ютерних систем для прийняття управлінських фінансових рішень, яка ще кінцево не сформована.

Невирішені проблеми. В сучасних умовах розвитку концепцій управління та формування ефективних технологій управління фінансами та фінансового аналізу підприємств, інтерес представляють нові підходи до вдосконалення як форм їх організації, їх систем управління та інформаційного інструментарію. Кожна подія, що відображає неадекватні зміни зовнішнього середовища та не збігається з цілями розвитку підприємства, являє для нього загрозу і за окремих умов може перетворитися в управлінську проблему. Управлінська проблема – невідповідність бажаного та фактичного рівнів досягнення цілей управління. Проблеми можуть виникати, коли функціонування об'єкта, що управляється, не створює необхідних передумов для досягнення цілей в даний момент або в майбутньому. Крім того, джерелом виникнення проблем можуть бути цілі діяльності підприємства, що змінилися під впливом тих чи інших

умов. Проблема завжди пов'язана з сукупністю умов або факторів, які створюють ситуацію, що впливає на діяльність організації. Отже, кожна управлінська проблема виникає у разі створення проблемної ситуації. Проблемна ситуація – це сполучення умов і обставин, які створюють середовище для виникнення проблеми. Опис проблемної ситуації дає уявлення про фактори, які необхідно ретельно проаналізувати і розглянути при її розв'язанні. У широкому розумінні управлінською є конкретна проблема організації, яка потребує прийняття управлінського рішення. З цієї точки зору, наприклад, зміна умов бюджетування, технологічного процесу виробництва продукції (надавання послуг) й зміна режиму роботи організації та внесення нових правил обліку затрат – все це є управлінські проблеми. В більш вузькому розумінні, управлінська проблема – це проблема, що породжується безпосередньо в системі управління. З цієї ж точки зору множини управлінських проблем складають різноманітні конфлікти цілей, методів, організаційних елементів та зв'язків у системі управління, які потребують їх усунення та вибору ефективних рішень.

Мета статті. Метою статті є спромога авторів дослідити та дати основні теоретичні викладки стосовно розробки систем фінансового управління та розкрити необхідний інформаційний інструментарій для практичної реалізації.

Постановка завдання. Зрозуміло, що наслідки результатів вибору рішень можуть бути дуже серйозними. Кожен, хто зустрічався з вибором прийняття ділових рішень, особливо фінансових, знає, скільки розумових зусиль потребує цей вибір і який він завжди складний. Тому методи, які допомагають підготувати та прийняти фінансові рішення, є постійним предметом уваги як

практиків, так і теоретиків у сфері бізнесу і управління підприємством. Але можливість та здатність приймати рішення виникає лише за умови, коли інформація, необхідна для прийняття ділових рішень є у вас під „рукою” та існує швидкий доступ до потрібної релевантної інформації. Таку можливість здатні надати сучасні інформаційні системи та технології, які активно розвиваються останнім часом. Саме вони містять набір методів та засобів, які допоможуть менеджеру будь-якої спеціалізації краще зрозуміти, що він хоче і що він має, і, найголовніше, оцінити з єдиних позицій бажані цілі та наявні ресурси. Але створення таких систем є проблемою, яка потребує свого подальшого вирішення.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні тенденції розвитку інформаційних технологій та сучасних підходів до управління фінансовими процесами підприємства.

1. Віртуальні підприємства. Одним із значущих явищ нової економіки і управління є віртуальні підприємства, які відповідають вимогам швидкої реалізації підприємницької діяльності та реалізації нових стратегій виробництва [1,2,3]. В сучасному інформаційному суспільстві поняття підприємства, що традиційно визначається як виробничо-технологічна організація, яка об'єднує засоби виробництва та робочу силу для випуску товарів і послуг, поступово втрачає характеристики відособленості та просторової територіальної локалізованості. Все більший розвиток отримують віртуальні підприємства, тобто організації, в яких границі між їх учасниками, ресурсами та підрозділами можуть бути чітко не визначені. На відміну від класичних підприємств зі стійкою ієрархічною організаційною структурою, не спроможних до швидкої реорганізації

підприємницької діяльності, віртуальні організації, на наш погляд, більш продуктивні. Загальна ідея нової організації підприємств у виді віртуальних заснована на принципі інтеграції інтересів різнорідних підприємств–партнерів та їх систем управління в інформаційному просторі комунікаційних мережових технологій. Як правило, потреба в такій інтеграції особливо гостро виникає тоді, коли є необхідність розробки та виробництва нової продукції високого рівня, а кожний з учасників окремо не володіє технологічними можливостями для цього. Тоді така продукція може бути виконана тільки при умові об'єднання технологій, ідей, фінансових та матеріальних ресурсів різних виробників [1]. Завдяки тому, що «ноу-хау» віртуального підприємства лежить на границі різносторонніх інтересів партнерів–учасників у процесі їх діяльності, можливо добитися того, що ціна та час сумісного виробництва виробів буде менший за ціну та час створення нових виробництв кожним учасником (партнером). Для цього необхідна гнучка технологія та засоби швидкої домовленості учасників, включаючи юридичні погодження. Наприклад, умовою домовленості можуть бути правила розподілу прибутків та збитків, акціонерного капіталу, відносин з постачальниками.

На теперішній час розроблена низка економіко-математичних моделей та методів організації і функціонування віртуальних підприємств, але особливе значення мають системи, що дозволяють проводити аналіз варіантів функціонування підприємств в умовах конфліктів фінансових інтересів партнерів.

2. Бізнес-аналітика. В теперішній час управлінські рішення стосовно фінансів в більшості підприємств приймаються інтуїтивно, носять локальний характер та не в повній мірі сприяють досягненню генеральних

стратегічних та оперативних цілей. Саме ці проблеми долаються за допомогою інформаційної бізнес-аналітики, яка потребує комплексної взаємодії математичних методів, технологічних та інструментальних засобів. Завдяки цьому, забезпечується цілісний, процесно-орієнтований підхід до прийняття управлінських рішень, направлений на поліпшення здатності компанії оцінювати свій стан та управляти ефективністю своєї діяльності на всіх рівнях. Інформаційна бізнес-аналітика має свої особливості та повинна доповнювати можливості систем, що орієнтовані на сучасний клас систем управління. Виникає проблема, яка може бути вирішена за рахунок функціонування інформаційно-аналітичних систем, що спроможні вирішувати складні фінансові проблеми, орієнтуючись на необхідність мати інструмент узгодження різноманітних рішень. Архітектура такої системи дається у рисунку 1.

3. OLAP-системи. У теперішній час більшість систем автоматизації дозволяють отримувати ті чи інші аналітичні звіти. Однак всім їм властивий один недолік: вид звіту є фіксованим і, як правило, його зміна потребує залучення програмістів та співробітників відділів автоматизації.

В умовах великих компаній це має цілий набір додаткових проблем: необхідність великої кількості узгоджень, необхідність модифікації програмного коду системи з супутніми проблемами з наладки, інсталяції, розповсюдження версій між офісами та такого контролю над тим, хто на якій версії працює.

Врешті-решт це призводить до великих затримок в отриманні менеджерами компанії інформації, що необхідна для успішного ведення бізнесу, та фінансових втрат (як прямих, так і непрямих через недоотримання прибутків).

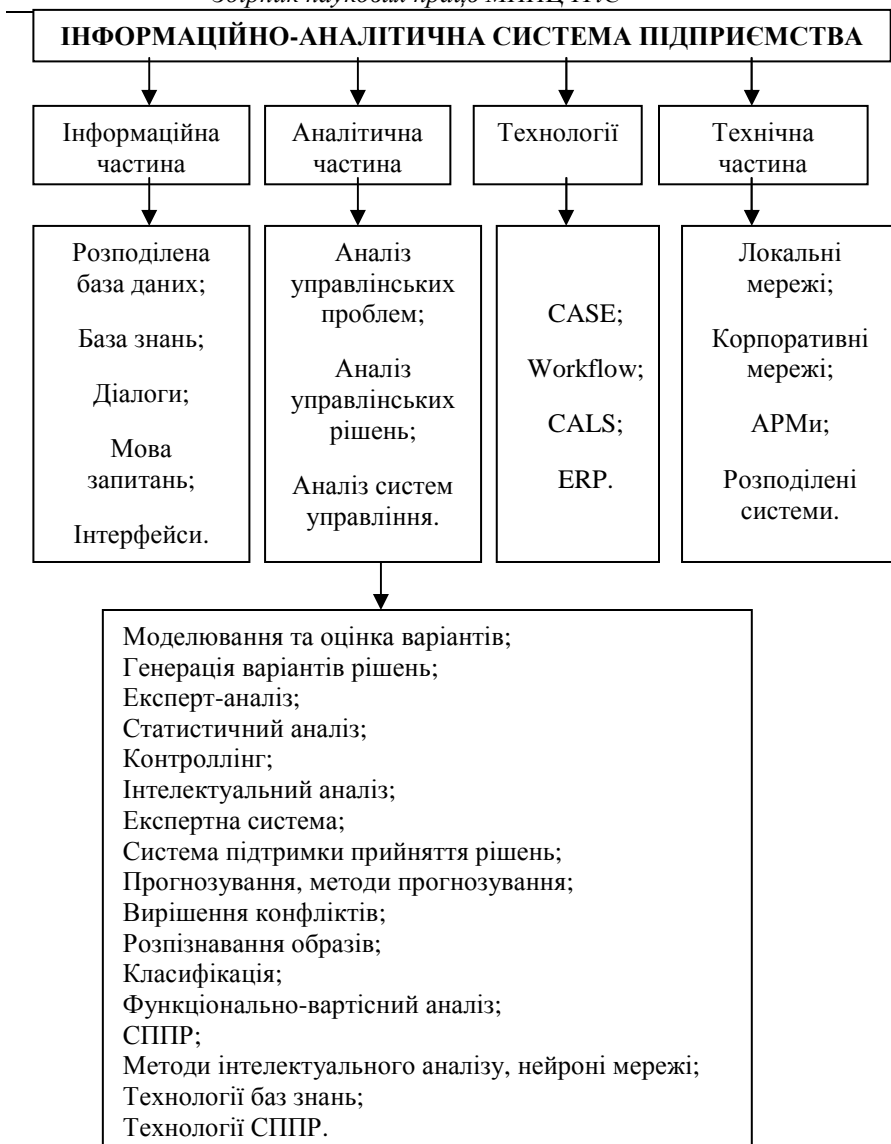

Рис.1 – Архітектура інформаційно-аналітичної системи підприємства

Таким чином, для бізнесу, що розвивається, стає актуальним розробка систем, які забезпечують провідних менеджерів компанії оперативною інформацією з широкого спектру питань. При цьому, дана інформація повинна надаватися не тільки швидко, але й у найрізноманітнішому вигляді, необхідному на поточний момент. Виключно для цього призначені спеціальні системи аналітичної обробки даних у режимі реального часу – OLAP (On-Line Analysis Processing).

Такі системи, як правило, тісно інтегровані з центральними базами даних компаній, однак застосовуються з зовсім іншими цілями. OLAP-системи забезпечують розв'язання в основному аналітичних задач: аналіз ключових показників діяльності, маркетинговий та фінансово-економічний аналіз, аналіз сценаріїв, моделювання, прогнозування. Такі системи не обумовлені особливостями інформаційної інфраструктури компанії й можуть працювати з усіма необхідними даними, незалежно від їх джерел.

Будучи достатньо універсальним засобом, OLAP-системи при своєму впровадженні потребують достатньо великого обсягу додаткових робіт, передусім в галузі інтеграції з бізнес-системами компанії (наприклад, виробничими системами, логістикою, системами складського та фінансового обліку). З технічної точки зору це означає необхідність розробки модулів сполучення та переносу даних з цих систем, а також належної апаратної платформи.

Для великих підприємств використання та побудова ефективних OLAP-систем тісно пов'язане з створенням сховищ даних (Data Warehouse), які на відміну від традиційних систем автоматизації, оптимізуються на надання великого обсягу даних з різних аналітичних

запитів. В багатьох випадках ці дані проходять попередню обробку у самому сховищі з метою зменшення надлишкової деталізації та підвищення швидкості доступу. Другою особливістю таких систем є їх розробка у початково надлишковому виді, з точки зору класичної теорії побудови реляційних баз даних. Це пов'язано з тим, що бізнес-системи оптимізовано на введення фіксованої інформації та зменшення обсягу даних. В той час, як ціллю OLAP є швидке надання різної інформації, подекуди не фіксованої спочатку. Саме тому впровадження OLAP в багатьох випадках потребує побудови сховищ даних.

3. Штучний інтелект. На цей час сформувався окремий напрямок інформатики, що називається штучним інтелектом. Особливе місце в ньому займає питання інтелектуалізації комп'ютерних систем управління. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що саме в інтелектуалізації існує головний резерв підвищення ефективності використання комп'ютерних систем. Але якщо погляд на створення автоматизованих систем управління підприємством вже є сталим, то проблема створення інтелектуальної системи управління ще залишається в багатьох аспектах невизначеною. Існують різні погляди на те, що таке інтелектуальна система [3-7]. До інтелектуальних відносять експертні системи, ситуаційні системи, системи розпізнавання образів, багатоагентні системи. Основним в цьому випадку є розуміння поняття „інтелект”, до якого потім прив'язується визначення системи.

Під поняттям „інтелект” розуміється здатність системи створювати, розробляти, використовувати методи та процеси узгодження спостережень та фактів зі знаннями системи про зовнішнє середовище, і на основі цього будувати моделі поведінки системи, що адекватні цьому

середовищу. Інтелектуальна система – це система, в яку вбудований механізм формування інтелектуальної поведінки при вирішенні задач, пов'язаних з заданою предметною областю (ПО). Система орієнтована на досягнення цілей та результатів в ПО, що являє собою частину зовнішнього середовища та характеризується визначеним набором умов, знань, сценаріїв діяльності тощо.

4. Управління фінансовими ризиками підприємства. Являє собою відносно нову тенденцію фінансового менеджменту. Дослідження з проблем управління фінансовими ризиками підприємства охоплюють в даний час широкий спектр питань – від оцінки та способів нейтралізації ризику окремих його фінансових операцій до фінансової діяльності в цілому. Багато дослідників за розробку окремих проблем управління фінансовими ризиками удостоєні Нобелівської премії. Фінансові ризики можуть серйозно впливати на багато аспектів фінансової діяльності підприємства, однак найбільш значуще їх вплив проявляється у двох напрямках. По-перше, рівень прийнятого ризику надає визначальну дію на формування рівня прибутковості фінансових операцій підприємства – ці два показники перебувають у тісному взаємозв'язку і являють собою єдину систему „прибутковість – ризик”. По-друге, фінансові ризики є основною формою генерування прямої загрози банкрутства підприємства, так як фінансові втрати, пов'язані з цим ризиком, є найбільш відчутними. Тому, практично всі фінансові рішення, спрямовані на формування прибутку підприємства, підвищення його ринкової вартості та забезпечення фінансової безпеки, вимагають від фінансових менеджерів володіння технологією вироблення, прийняття і реалізації ризикових рішень. Накопичений в процесі еволюції

економічної думки теоретичний арсенал дозволяє досить різносторонні охарактеризувати природу підприємницького ризику в цілому і фінансового ризику зокрема.

Висновки. В роботі показана важливість та складність створення ефективної фінансової системи підприємства. Незважаючи на це, практика функціонування малих та середніх підприємств потребує ефективного механізму, який допомагав вирішенню складних проблем бізнесу. Тому суттєвим є застосування основних положень розробленої методики та рекомендованих перспективних інформаційних технологій, які спроможні допомогти вирішити проблеми, що склалися. Зрозуміло, що для їх розв'язку потрібно проводити подальші дослідження у напрямку створення програмних комплексів, що спроможні забезпечити реалізацію розроблених методик.

Список використаних джерел

1. *Davidov W.H., Malone M.* The Virtual Corporation: structuring and revitalizing the corporation for 21st century. – New York, Harper Collins. – 1992.
2. *Тимашова Л.А., Бондар Л.А., Леценко В.А., Ткаченко Т.В., Кондиріна А.Г.* Інформаційні системи для сучасних бізнес-аналітиків : монографія – К.: Вид. Академії праці і соціальних відносин, 2005. – 400 с.
3. *Мейтус В.Ю.* Программирование и интеллект / «Проблеми програмування». – 2009. – № 1. – С. 17–27.
4. *Тимашова Л.А., Тур Л.П., Леценко В.А.* Модели проектирования и управления логистикой виртуального предприятия : Монографія. – К., МННЦІТ та С, 2009. – 113 с.
5. *Тимашова Л.А.* Технології віртуальних підприємств для виробництва інноваційних продуктів // *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем* : Зб. наук. пр. – К.: Логос. – 2009. – Вип.14. – С. 5-24.

6. Тимашова Л.А. Проблемы интеллектуализации системы управления виртуальным предприятием // Кибернетика и вычислительная техника. – К. – 2009. – Вип. 156. – С. 28-40.
7. Тимашова Л.А., Тур Л.П., Леценко В.А., Кнопов О.П. Підходи до побудови бази знань для задач вибору напрямку інноваційної діяльності підприємства: логістичних аспект. // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем : Зб. наук. пр. – К.: Логос. – 2010. – Вип. 15. – С.47-73.

УДК 364.2:331

О.В. Тутова

Концептуальні основи формування людського капіталу

Розглядаються теоретичні основи відтворення людського капіталу, проведено аналіз показників, що описують соціально-економічний прогрес.

Ключові слова: людський капітал, індекс людського розвитку, дохід на душу населення.

Theoretical essentials of human capital reproduction are considered, indices of social and economic progress are analyzed.

Key words: human capital, human development index, per capita income.

Вступ. Швидкий розвиток науково-технічного прогресу потребує якісно нової робочої сили. Структурні зміни в економіці у ХХ-му столітті стали основою для виникнення сучасної концепції людського капіталу.

Термін «людський капітал» одним з перших запропонував Теодор Шульц, економіст, який цікавився важким становищем нерозвинутих країн. Шульц стверджував, що покращення добробуту бідних верств населення залежало не від землі, техніки або їхніх зусиль, а скоріш від знань. Він назвав цей якісний аспект